

מיטפסיכולוגיה

מאת נימן טורוב

א. הגדרת הנושא. מאמינים וכופרים. חשיבות המשאומתן, והיחס אליו מצד פסיכולוגים מדעיים. דרושה זהירות יתירה בנוגע לעובדות ולהערכתן.
ב. מה בין עובדות מיטאפסיכולוגיות לעובדות פסיכולוגיות? מה „נפלאות“ של החדר האפל. לא כולן מיוסדות על הונאה ואחיות עיניים. תופעות חמרי ותופעות רוחניות. פסיכולוגיה כתופעה אמצעית בין שתיהן. נסיונות פסיכומטריים מוצלחים והשערות מדעיות להסברתם.
ג. העלאת מתים מקבריהם. הערך הקלוקל של בשורותיהם ועצותיהם. ביאורי הספיריטיסטים לעובדה זו. טעמים להמשכת החקירה. שוללים ומחייבים בשאלת השארות הנפש.
ד. טיליפאתיה מדומה בחיי יום יום וטיליפאתיה כבעיה מדעית. ריבוי העובדות, המאשרות את קיומה של תופעה מיטאפסיכית זו. „ראדיו רוחני“.
ה. ראייה רוחנית של המתרחש במרחקים. עדותו של חכם והיר בדבריו. חוץ-העתיד. תפיסה אל-חושית. מחקר נסיוני מדויק והערכת מסקנותיו. השערות שונות לביאור הטיליפאתיה והראייה הרוחנית. עכובים להתקדמות המיטאפסיכולוגיה. סוף הנצחון לבוא.

א.

כשט שהמונח מיטאפסיקה בפילוסופיה מציין ביחוד את המופשט והכללי ביותר ואת העיון במה שלמעלה מחזיונות-הטבע המוחשיים והבודדים (או במה שלמעלה מהפסיקה, וביתר דיוק במה שאחרי הפסיקה) — כן נהוג לקרוא בשם מיטאפסיכולוגיה (כל תופעה פסיכית ופסיכרטיטית, שאין לבארה בעזרת החוקים הידועים לנו על רוח חומר, ויש משום כך לבקש לה פתרונים במה שלמעלה מפסיכולוגיה רגילה, או במה שמבחוץ לפסיכולוגיה זו. לפיכך יש במונח שלפנינו משום רמז ל„חכמה נסתרה“, ומחברים רבים קוראים בפירוש על ספריהם המוקדשים למקצוע זה את השם הכולל „מדעי-הנסתר“ (Occult Sciences).

מתוך הגדרה זו גופה מסתבר על נקלה היחס ההפוך אל המיטאפסיכולוגיה, השורר במחנה הפסיכולוגים הפרופסיסיונאליים ושאר אנשי-מדע מזה ובמחנה הקהל הרחב מזה: הראשונים — על כל פנים ברובם הגדול — מביטים בעין חשדנית ויש גם בעין רעה על הנסיון הנועז לנטות קו-חבור או לגשור גשר בין היכל המדע, הבנוי על היסודות המוצקים של ההגיון הבריא ושל חוקי-טבע קבועים, ובין המגדלים הפורחים באויר של השערות, של אמונות, של שמועות ועדויות, של חקירות מסופקות ושל מסקנות תלויות על בלימה, כביכול; ואילו האחרונים, בני הקהל הרחב — אף הם ברובם הגדול — נמשכים בחזקה, גם מדעת וגם שלא מדעת, אל אותם מגדלי-קסם, מתוך תקוה ערפלית למצוא בהם לא רק תענוג ושעשועים, אלא גם פתרונים לחידות-לבבם ולסודות-נפשם הבלתי-מובנים, המציקים

(1) מונח זה מקובל בשפות הרומניות; ואילו בשפות הגרמניות מרבים יותר להשתמש במונח פאראפסיכולוגיה; ובאנגלית הנהיגו לכך שמות ברורים פחות, כמו „פסיכיקה“, מחקר פסיכיקי (psychic research), ועוד.

להם בגלוי ובסתור ואין מהם מנוס. הלא הם האנשים והנשים, הממלאים באלפיהם וברבבותיהם את בתי-החזיון, אשר שם יתמיהום „קוסמים“ מכל המינים במעשי-להטים שונים, ואת האולמים רחבי-הידיים, שבהם יראו מהפנטים כבירי-רצון את כחם הרב להכניע את זולתם במבט-עיניים חודר ובקול מצוה או בפה חנף, ולהביאו לידי מצבים ומעשים יוצאים מן הכלל, אשר לא ייאמנו כי יסופרו; וביניהם רבים ורבים, אשר בכל עת-מצוא יסורו אל הקובות האפלות של מנחשים ומנחשות וישלמו להם בכסף מלא על „קריאת“ פניהם או פסטיידם, או על גילוי-עברם ונבואת-עתידם מתוך ה„עדות הנאמנה“ של צורות-קלפים, של עלייתה שרונים ברותחים, של צללים חולפים בגולת-בדולח, וכדומה; ומקרבים יצאו על פי רוב גם המשתתפים ברצון ב„מושבי-הספיריטיסטים, שמטרתם היא לבוא בדרכים שונות במגע ומשא ישר עם כל טמיר ונעלם, עם „כחות“ שלא מן העולם הזה ועם „רוחות“ ערסילאות, אשר בסיועם או בסרסרותם של „מתווכים“ (mediums) מחוננים „יתגלו“ למסובים בצורה מוחשית כל-שהיא, כפי שיבואר עוד להלן.

אכן בין הלוקחים חלק במושבים האמורים ימצא כרגיל גם אחוז הגון של פסיכולוגים בפרט ושל אנשי-מדע בכלל; כי, כפי שנוכר למעלה, רק רובם, ולא כולם, מתיחסים בשלילה גמורה אל „מדעי-הנסתר“; ובין המחייבים שבהם נמצא „כוכבים“ גדולים, אשר שמם הולך לפנייהם וסמכותם איננה מוטלת בספק; הם גם הבונים הראשיים של אותם „מדעים“ מופלאים, אשר שרשיהם עתיקים עד מאד, ושגשוג ענפיהם החדשים בימינו לא יתבאר אלא על ידי העברתם מקרקע הפולקלור התמים אל שדה המחקר השיטתי, הנוהג להשען על עובדות ממשיות וליסד על אלה את מסקנותיו ההגיוניות.

מכאן מובן שהמיטאפסיכולוגיה בצורתה המודרנית עומדת עדיין בראשית התפתחותה, וחילוקי הדעות ביחס אליה רבים הם ונמרצים; וממילא אין עוד מקום למסקנות ודאיות ולסך-הכל אחרון. ואולם החומר העצום, שנאסף במקצוע זה במשך יובל-השנים האחרון (ויותר) על ידי חברות מיוחדות ל„מחקר פסיכי“ באנגליה ובאמריקה, וגם על ידי חוקרים בודדים מעולים בארצות שונות, והמשא-ומתן הספרותי-המדעי בקשר עם חומר זה יש בהם, כמדומני, ענין רב לכל איש משכיל. והנה בין כל שפות התרבות הגבוהה לא תמצא בודאי אף אחת, שיחסר בה חומר מקורי או מתורגם על נושא מגרה זה — חוץ משפתנו העברית. ומטרת הדפים הבאים היא למלא חסרון זה, כל כמה שאפשר לעשות כזאת במדרש מצומצם, שיסתפק על כרחו בכללי ובממשי ביותר ויותר על המון פרטים ופרטי-פרטים; את אלה יוכל הקורא המתענין בנושא זה למצוא בספרים היסודיים, שיחזרו במשך ההרצאה.

ויש לציין כאן גם עובדה זו: עד הזמן האחרון נמנעו כמעט כל הפסיכולוגים ה„מכובדים“ מהקצות בספריהם מקום מיוחד לבעיות המיטאפסיכולוגיה, מראה שמא יראו בכך חבריהם הקודנים סטיה מהמגמה ה„חיובית“, היקרה להם כל כך, וחזרה אל „רוחניות“ נטולת-בסיס, ואפילו אל אמונות תפלות מכל המינים. כנראה,

נחקקו עמוק בזכרונם הדברים, שאמר פעם גדל החוקרים בפסיכולוגיה של איברי החושים (ואולי משום כך — המתנגד הקיצוני לכל מה שאיננו נתפס בעזרתם), הלמהולץ, בנוגע לאחד החזיונות המיטאפסיכולוגיים, הידוע בשם טיליפאטיה: „לא עדותם של כל חכמי החברה הממשלתית“³, ואפילו לא עדותם של החושים שלי עצמי — אין בכחן לתת בלבי את האמונה, כי מחשבת איש אחד תוכל לעבור ישר אל רעהו, מבלי שתעבור תחלה דרך הצנורות הידועים של תחושותינו. ברור כצהרים, כי אין דבר זה בגדר האפשרות... רק גדולי הגדולים בין חוקרי הנפש, כמו ויליאם גיימס, פייד דאנה דומיהם יכלו „להרשות לעצמם“ להתעלם לפעמים מהעיקרון הואונדטאי של „פסיכולוגיה בלי נשמה“ ולדון „ברצינות“ בשאלות מיטאפסיכולוגיות; ובימים הקרובים לנו יותר הקדיש ויליאם מק־דונאל הרבה זמן ותשומת לב למחקרים במקצוע „מסוכך“ זה, ומשהותרה הרצועה ההיגו עוד פסיכולוגיים מודרניים — כמו, למשל, מילר פריאנפילס⁴, הינינג⁵ ואחרים — להקדיש בספריהם הכוללים-הכל פרק קטן גם לאותו מקצוע „חדש“; אלא שהדבר נעשה על פי רוב ברוח של שלילה מופרזת, או מתוך היסוס רב, וכמעט מתוך בקשת-סליחה, ונדמה לי, כי יחס זה חדל להיות מוצדק, שאם לא הושגו עוד, כאמור, תשובות מכריעות לשאלות שהמיטאפסיכולוגיה מטפלת בהן, הן השאלות כשלעצמן — על כל פנים אחדות מהן — כמו הטיליפאטיה, הראיה בעיני - הרוח (Hellsehen, Clairvoyance) ועוד, ראיות הן לתשומת-לב רצינית ולבירור על ידי חוקרים מומחים לדבר, ולא מעט ענין יש, אגב, גם בפסיכולוגיה של האנשים, המתעקשים להאמין בתופעות רחניות תמוהות ובלתי אפשריות, אפילו אחרי ראיות רבות, העלולות לסתור את האמונה הזאת עד היסוד — ביחוד אם בין „מאמינים“ מסוג זה יימנו גדולי גדולים מבין אנשי הרוח; למשל, סופרים ומלומדים בהירי-מחשבה כמו קונאן דויל, אוליבר לודג', ר. ווארקוליה, ג. רישה, ה. דריש, ועוד ועוד. אכן האחרון מן המחברים הנוכחים, שהוא מפורסם כביולוג ניארויטאליסטן וכפסיכולוג עמקן, משתדל יותר מחבריו-לדעה להישאר בגבולות החיובי והמתקבל על הדעת; ואף על פי כן מוצא אף הוא טעמים להצדיק השקפות ספיריטיסטיות יזועות, בהטעימו, למשל, את הערך המכריע של שאלת השארות-הנפש; וכה דבריו: „הבעיה של המשך קיומה של האישיות אחרי המות עומדת בתקפה כהבעיה העיקרית של כל ידיעותינו, אם כי הפילוסופים והפסיכולוגים הרשמיים שלנו — כלם כאיש אחד כמעט — מרחיקים את עיגול הילוכם סביבה ומעמידים פנים כאילו אין הם רואים אותה כל עיקר...“⁶ וכל התופעות

2) חברה מדעית זו, שנוסדה באנגליה בשנת 1662, מונה בין חבריה את גדולי-המדע, והיא נתמכת על ידי הממשלה תמיכה שנתית קבועה. היא מפורסמת בקביעות „Proceedings“ וגם „The Philosophical Transactions“

3) Richard Mueller-Freinfels: „The Evolution of Modern Psychology“ — (תורגם מגרמנית), 1935.

4) Hans Henning: „Psychologie der Gegenwart“ (Zweite Auflage), 1931.

5) Hans Driesch: „Parapsychologie“, 1932.

המיטאפסיכולוגיות אינן, לפי דעתו, בגדר נסים (שכן „נסים“ יתרחשו רק פעם), אלא בגדר עובדות. המשועבדות לחוקיות קבועה ובלתי־משתנית. ומשום שחוקיות זו איננה עוד גלויה לפנינו ומובנה לנו כל צרכה, יש אולי להשתמש לגבי חלק ידוע של אותן תופעות בשם „מגיות“ . . .

ואולם יהיה השם אשר יהיה — על כל פנים מתברר מכל הנאמר, כי בדרך גלגלו על אדמת המיטאפסיכולוגיה לא נחוש קרקע די מוצק תחת רגלינו, ועלינו לכוון את צעדינו בזהירות יתרה, לבל נסור מן המסלה של השכל הישר ולבל נאחו ברשת של דמיונות־שוא; במקרה הגדון אין ללכת בעינים עצומות אפילו אחרי „דבריי־חכמים“ ו„דעות־מומחים“ בלבד, אלא יש לבחון ולברוק כל עובדה וכל הערכת־עובדה במאזני ההגיון הבריא, ובכמה וכמה מקרים נכון יותר להעדיף סימן שאלה על הלכה פסוקת. מכל מקום כך היא דעת הכותב, ולכן ראה חובה לעצמו להכין לכך את הקורא.

ב

נזכרו למעלה „הצגות“ היפנוטיות, אשר בשעתן עוררו תשומת־לב רבה והיו למין סנסאציה, ובימינו אלה ירדו נמעט כליל מעל הבמה. מדוע? מפני שתחילה היה הדבר בבחינת מעשה־כשפים או בבחינת פלא — מפתיע, מעורר פחד ותמהון, רח אפשרויות בלתי־מוגבלות; ואילו עתה — לאחר שהחזיון הזה נחקר על ידי פסיכולוגים ופסיכיאטרים ומקומו נקבע בתורת־הגנש כהמשך והעצמה לחזיון נפשי אחר, שהוא „פשוט“ כביכול ומוכן לכל, ושמו סוגסטיה (השפעה רחנית על הזולת) — ניטלה מההיפנוזה הסודיות, ניטל החידוש והתרופפה ההתענינות; מה שנראה קודם־לכן כמין חכמה נסתרה נהפך לאט־לאט לחכמה גלויה; תופעה מיטאפסיכולוגית נעשתה תופעה פסיכולוגית; חידה סתומה מצאה את פתרונה המדעי, ועל ידי כך נקבע גם ערכה המעשי בחכמת הרפואה. וכדומה לזה — אם כי בצורה אחרת ואחרי תקופה ארוכה הרבה יותר — קרה גם לאלחמיה שנהפכה לחימיה, לאסטרוולוגיה שפנתה את מקומה לאסטרונומיה, וכיוצא באלה.

עובדה זו נהגים לציין ולהטעים חסידי המיטאפסיכולוגיה, כתשובה נצחת ל„אפיקורסים“ ולמתנגדים. מקצוע מחקר זה — טוענים הם — צעיר הוא כל כך, שאין לבוא אליו בדרישות מדעיות חמורות. לעת עתה עלינו לאסוף את העובדות, לסדר ולמין אותן, להשתדל למצוא הסבר הגיוני להן, ולו גם הסבר זמני בלבד; ואילו הביסוס המדעי השלם, ההוכחות החותכות והמסקנות היראיות תבואנה במשך הזמן. ולשם כך יש להודיין ברצון נאמן, בסבלנות רבה, באמונת נצחון. כי עומדים אנחנו לפני גילוי חדשות ונצורות, העלולות לשנות את חיינו על פני אדמות מן הקצה אל הקצה, וכל קושי וכל מכשול אל נא יעכבונו מהתקדם במגמה זו של מתרון חידות המיטאפסיכולוגיה.

הבה איפוא נתבונן אל העובדות, החל במסופקות והסתומות ביותר וגמור

במובנות ומתקבלות על הדעת ביתר-קלות. הואיל והן „סובלות“ הסברה מדעית כלשהי.

אחדות מהן אינן בעצם אלא מעין משחק חברתי, העשוי לבדח ולהתמיה את המשתתפים בו, חוץ מהמבדח עצמו ובן-ברית מבין הנאספים שנותן לו סימנים, הנתפסים רק על ידו ומובנים רק לו לבדו, ובעזרתם של אלה יוציא לפועל את „נפלאותיו“; ומילא מובן, שאין „אחיות עינים“ משעשעת זו נכנסת כלל אל המסגרת של מיטאפסיכולוגיה, וכמו כן יש להוציא מגבולה את רוב „הצגות“ הניחוש, שבהן מקיים אחד הנאספים את אשר הוטל עליו שלא-בפניו על ידי חבריו שומרי-הסוד, „הוא לא ידע“, ואלה הסעמים לחשד; ראשונה, לא מן הנמנע הוא, כי בשל חריפות חושיו היוצאות מגדר הרגיל של המנחש תפס בראיה או בשמיעה את אשר לא יראה ולא ישמע אדם, שדקות חושיו היא נורמאלית; ושנית, פועלת כרגיל במקרים כאלה הדחיפה או המשיכה שבלאי-יודעים, שדוחף או מושך המנהיג (אחד הנאספים) את המונהג (המנחש) מתוך התרכזותו במחשבת ה„פתרון“ הידוע-לו, ומתוך רצונו הפנימי שה„נסיון“ יצליח והמעשה הנכון ייעשה בהתאמה להחלטה החשאית; יש כאן פסיכולוגיה ואין מיטאפסיכולוגיה.

ומה בענין שולחנות עגולים, שהם מתרוממים ודופקים ברגליהם דפיקות קצובות, המתפרשות כתשובות לשאלות מצד היושבים סביבם מרוכזי-קשב ודרוכי-רגש, וידיהם העצבניות מונחות על הטבלה, נוגעות ואין נוגעות בה, וכלם צפיה ותמהון? מי כאן המדבר בלשון הדפיקות, מי המשיב תשובה כהלכה לשואליו? הוה אומר: השואלים עצמם הם הם המשיבים. אין כל צורך בפירושים מיטאפסי-כולוגיים, במקום שפירוש „טבעי“ מספיק (כמו במקרה הקודם). המצב הנפשי של יחול חזרדה מצד המשתתפים בנסיון פרימיטיבי זה דוחף אותם בלי-ידיעתם ללחוץ לחיצות בלתי-נתפסות-בעין על השולחן, להזיזו קימעה כה וכה, לטלטלו טלטול קל הנה והנה, ה„יושבים“ המנוסים בדבר מוכנים לקראת ה„פלא“ למפרע, והכח המניע של התתיידע מנצח בחשאי על עצביהם ועל שריריהם במגמה הדרושה; והטירונים שבהם נגררים ממילא אחריהם, והשולחן היודע-הכל מתחיל לאט-לאט את ריקודו ה„נבואי“; הדפיקות הקצובות מתחילות ונגמרות בסדר הנכון, התשובות ה„רצויות“ נשמעות לכל אוזן מאמינה, ועובדה מיטאפסיכולוגית כביכול מתאשרת בפועל . . .

נעברה נא איפוא מן העובדות הפשוטות והשקופות-למדי מהסוג המתואר אל ה„סתומות“ והמסובכות ביותר שבהן.

הגני מתכוון למתרחש במושבי-הספיריטיסטים שנזכרו למעלה, הנערכים כמעט תמיד בחדר אפל, בנוכחותם של מספר אנשים נאמנים ובהשתתפותו של מתווך (או — על פי רוב — של מתווכת). והשתתפות זו היא היא העיקר, כי רק בזכותה ישתנו אז סדרי-בראשית ותיעשינה נפלאות, אשר לכאורה אינן כלל בגדר האפשרי, ותתאורנה רק בצורת חלום-הבל או דמיון-שוא. למשל: ביטול זמני של חוקי-המשיכה, עד אשר חפץ כל-שהוא (או הגוף של המתווך) יתרומם קצת

וישאר תלוי באויר, כאילו חל פתאום שינוי במשקלו הטבעי ונעשה לרגעים-מספר קל כנצצה; או זיזת עצם כל שהוא ממקומו. מבלי נגוע בו יד-אדם ומבלי הידחפו על ידי כח חיצוני אחר, שניתן לתפיסתם של המסובים; וכמו כן הברקת אורים צבעוניים פה ושם בחלל החדר, וביחוד בקרבת המתווך, השמעת צלילים מכלי-שיר, המנגנים מעצמם, נשיבת רוחות-פרצים בחדר סגור-חלונות, וכדומה. ויש אשר יופיעו בחדר עצמים שלא נמצאו בו קודם-לכן ויעלמו כלעומת שנתגלו⁶. ומזור מכל; לא מקרה יקר-מציאות הוא, שמגוף המתווך או המתוכת — מחלל הפה (או מחלל אחר . . .) — יופרש חומר לבנון, קלוש, מתאבך ומתפתל, עד אשר יתעבה במקצת ויקבל צורה מסוימה, דומה כרגיל בהרבה, או דומה ממש, ליד, לרגל או לחלק אחר של הגוף, ואפילו לפני אדם. ולאט לאט תשתנה הצורה, החומר ה„אורגאני“ הערפלי יחזור אל מצבו הראשון ויכנס שוב לתוך גופו של המתווך. „התגשמות“ זו היא, לפיכך, מעין גילוי של כח טמיר — כח ליצור יש מאין, או על כל פנים לגרום באופן לא-ידוע-לנו תהליך אורגאני מהיר-התפתחות, שלא כדרך הטבע. ואגב, בתופעה מחזיה זו משתדלים הספיריטיסטים להצדיק את העובדה, שאין המתוכים מוכשרים להראות את כחם אלא בחושך או לאור קלוש עד מאד; כל התרקמות אורגאנית ראשונית, טוענים הם, יוצאת לפועל בצנעה, באפלה (נביטת הגרעין, התהוות העובר וכו'); מכל שכן פרוצס עדין ויוצא מן הכלל כהופעת ה„איקטופלאסמה“ (זהו השם הטכני של החומר הנדון) . . .

ממילא מובן, כי „תנאי“ החושך, שהוא „הכרחי“ לגבי רוב הנסיונות של הספיריטיסטים, מקטין עד מאד — ולפי דעת האפיקורסים עד כדי אפס — את ערכם המדעי, ומטיל „צל“ על אלפי העובדות שנאספו בכתביהם ועל המסקנות המתבססות עליהן; וביחוד, לאחר שהוכח פעמים אין ספור, כי המתוכים מרבים להשתמש לרעה בתום לבם ובאמונתם של מנסייהם, ולהוליד אותם שולל במעשי-להטים מעזורי-עינים ומרמי כל החושים⁷. אף על פי כן, מוקדם עוד להחליט, כי כל מאמצי החוקרים במקצוע הנדון הבל המה, וכי אין כל הענין ראוי לתשומת לבנו; אפילו המתנגדים הקיצוניים של כל התנועה הזאת מודים, כי גם אחרי אשר הוקעו רוב מעשי התעתועים וההונאה של המתוכים — נשאר עוד לא מעט עובדות, אשר אין להטיל ספק באמתן, ולא נמצא להן עדיין ביאור „טבעי“, ולכן טעונות הן חקירה נוספת. ומן הראוי לציין, שאפילו תופעה חסודה כ„התגשמות“ שתוארה למעלה (ויש משערים, כי המתוכים המוציאים אותה לפועל מחביאים בחלל גופם — לפני הערך המסבה — חמרים חימיים ידועים ואולי גם „סמרטוטים“

6) נזכר אנכי כי בספר מאת לומברווי על נושא זה, שקראתיו לפני הרבה שנים, מסופר בין השאר דבר לא יאומן זה: באחת מישיבותיו של המחבר עם המתוכות המפורסמה אויאוסיה פאלאדינו נכנס אל החדר דרך סבכת ברזל סמיכה-למדי של החלון ארגז גדול. והמלומד המפורסם מסביר, שמקרה זה נותן מקום לשער, כי בתנאים ידועים עלול עצם כלשהו להתפרק לפרודותיו, הללו תשנינה את מקומן ותתחברנה שוב לעצם שלם כבתחלה . . .

7) אחז „המוכיחים“ האלה היה גם מלך הקוסמים, הודיני: הוא הצליח לחזור על כמה וכמה מלהטיהם של המתוכים בדרך „טבעית“ לגמרי, וכלי כל עורה „מן השמים“.

או עלי-נייד דקים-מך-הדקים, ופולטים אותם לאט-לאט ברגע הנכון מקרבם, על מנת לשוב ולשאפם פנימה בעזרת תנועות מיוחדות. וכך) — אפילו תופעה משונה זו מצאה מאמינים-בה ומאשרים אותה כגילויי-מיטאפסיכי רב-חשיבות, לא בין ספיריטיסטים, "חובבים" בלבד, אלא גם בין חוקרים ומלומדים גדולים, אשר שמם כשלעצמו יוכל לשמש ערובה ליחס מדעי נאמן ולאחריות מדעית ממדרגה גבהה שבגבהה. כך, למשל, השתתף רישה, הפיסיולוג הצרפתי המהולל (שזכה לפרס נובל), בנסיונות מיוחדים, שנערכו לתבליה הברזר של חידה זו, כאחד משלשים וארבעה מאורות-המדע שנכנסו לועד-מומחים מיוחד-לכך, ואישר בכל תוקף את מציאותו וממשותו של התהליך ה"ביולוגי" היוצא מן הכלל. ובין המעידים לחיוב נפגש גם בשמות שרינק-נוטצינג, לודג', פלאמאריק, ועוד.)

* * *

את כל התופעות המיטאפסיכיות שנזכרו עד כה נזהגים לציין בשם תופעות פיסיות או חמרות, משום שהן קשורות אל עצמים מוחשיים, כמו שולחנות דופקים, כלים חיים ממקומם או מופיעים אי-מה באורח פלא, כלי-שיר מתנגנים מעצמם, רקמה אורגאנית (או, אורגאנית-למחצה) שופעת — אין-לדעת-אין — מתוך גופו של המתווך ומקבלת צורות מוחשיות, וכדומה. כנגד זה יש תופעות בנות אופי רחני יותר, אשר נתבונן אליהן להלן. אך קודם-לכן אזכיר עוד תופעה אחת, שנזהגים לכלול אותה בקבוצה הראשונה, ולי נדמה כי היא קרובה מצד-מה גם לקבוצה השניה, ולכן יש לראות בה מעין חבור וקשר בין השתיים. השם אשר ניתן לה — "פסיכומטריה" — איננו הולם אותה כל עיקר, אך המשמעות איננה משתנה על ידי כך. והיא: ניהוש או קריאת מקרי-חיי של אדם, חי או מת, על פי חפץ כלשהו שנמצא ברשותו, והושפע ממנו. בספרות המקצועית מקדישים לכך מקום הגון, כי במצבים ידועים אפשר שיהיה ערך מעשי לדבר.) ; וחץ מזה יש כאן מקום לסברות עיוניות ולהשערות מדעיות מענינות. כי, אם מפליאים אותנו מנחשים פרופיסינאליים בקריאה, נכונה" ברב או במעט של תולדות אדם (או של הלך-מחשבותיו ומצבי רוחו כהוה ושל, עתידותי) בנוכחותו ובהשתתפותו — בשעה שעינם החודרת והמנוסה תופסת כל זיו קל שבקלים כשרירי-פניו, כל שינוי מינימאלי בברק עיניו, כל רטט מתחלף בקולו, אשר בלי ידיעתו הם

8) Gustav Geley: "L'Éctoplasmie et la clairvoyance", 1924.

9) כמו, למשל, במקרה של קביעות זכות-בעלים על חפץ, כשזכות זו מוטלת בספק ואי אפשר לבררה בדרך רגילה. אך עוד הרבה יותר ברור הוא הערך המעשי בחזיון מיטאפסיכולוגי אחר שאיננו שייך לסוג הפסיכומטריה ממש, ואף-על-פי-כן יש לו דמיון-מה אליה. והוא החזיון של גילוי מעינות-מים או מחצבים שונים בבטן האדמה בעזרת חפץ דומם — מין "מטה-קסמים", הנמצא ביד המנחש ומשמש לו מעין מורה-דרך. ספקנים קיצוניים מרשים לעצמם להטיל ספק גם בחזיון זה, והם משערים, כי באותם מקרים ודאיים, שבהם הצליחו המנחשים הפרופיטור נאליים לגלות מעינות ומחצבים, לא המטה עושה-הנפלאות כביכול עזר בידם, אלא אולי חוש שמיצה חד, יוצא לגמרי מגדר הרגיל, או סבה סבעית אחרת. ואין עוד הוכחה מכריעה לכאן או לכאן.

9a) Harry Price: "Confessions of a Ghost-Hunter", 1936.

מביעים אישור או שלילה או ספק וכי, ומשמשים נקודות אחיזה למנוחש. — אם גם אז אנו מופתעים מכשרונם יקר-המציאות, לגלות נסתרות, על אחת כמה וכמה שניחוש מוצלח על פי חפץ דומם בלבד יפתיענו שבעתים ויעוררנו לבקשת פתרון לחידה מדהימה זו.

בודאי שגם בספורים הרבים על ניחושים ממין זה יש לא מעט מן המוגזם. אולי אפילו מן הבדוי או המדומה. אך יש מקרים מאומתים בהחלט, ומאלה אין רשות להתעלם רק משום שאין אנחנו מוכשרים עוד להבינם: ספקנות עוורת עלולה להזיק לבירור האמת המדעית לא פחות מאמונה עוורת.

את יחסי החיובי במקרה זה הנני מיסד אמנם רק על „דעת מומחה“: ואולם המומחה הוא ממדרגה ראשונה, ועדותו שקולה בעיני כדעתם של מאה עדים נאמנים ובלתי-משוחדים. אם ה. פרייס, אשר הקדיש את רוב חייו למחקרים פסיכיים, ובלי דעת ליאות עבד בשדה מדע חדש זה במסירות נפש ממש, כדי להעמיד את „גילויים“ המיטאפסיכולוגיים על אמתם, ולבסוף פסל כמעט את כולם, או על כל פנים לא מצא בהם את היסוד ש„למעלה מהטבע“ — אם חוקר אובייקטיבי וכמעט „אכזרי“ זה מביא דוגמה של ניחוש פסיכומטרי מפליא (בצירוף „ראיה“ רוחנית) ומעיד על העדר כל אפשרות של רמאות ואחיות-עינים, אין השכל הישר מרשה להטיל ספק בדבר. בספר רב-כמות של מחבר זה, אשר כמעט כל דפיו מוקדשים להריסת אילוסיות בנוגע למעשי-הנפלאות של „מתוכים“ מפורסמים, נמצא פרק קטן, המוקדש ל„נסיגות ברורי-ודאות עם חוזה צרפתית אחת“: וכל מי שלא נתפס למשפט-קדום „עיקרוני“ ביחס לכל המיטאפסיכולוגיה, לא יוכל לעבור על פרק זה, מבלי הירפא מספקנותו הכוללת.

החוזה שלפנינו, העלמה י'אן לאפלאס, היא צעירה פשוטה וצנועה, אשר כשרונה „פסיכי“ לא היה ידוע לה עד אשר ארוסה האהוב נהרג במלחמת-העולם. ומשגילתה בעצמה כשרון זה, התחילה להשתמש בו בפשטות ובצניעות, בלי כל „העויות“ ובלי העמדת פנים: לא היה לה צורך להרדם לשם-כך תרדמה מלאכותית (Trance) ולהגיע לידי מצב של „התפשטות הגשמיות“; לשם ניחוש מוצלח היתה זקוקה רק להחזקת חפץ כל שהוא בידה, שהיה או שיש לו שייכות אל „הנושא“¹⁰. בזמן הישיבה עם מחבר הספר החזיקה בידה אחת מכסיותיו. הוא איננו מספר מאומה על מהלכו של ניחוש „אישי“ זה בשל החשש, שמא תעשה חזרתו על דבריה רושם של התפארות מצדו. . . לעומת זאת הוא מוסר דין וחשבון מפורט מאד על שני ניחושים בנוגע למכרה צעירה שלו על פי תמונת-צילום קטנה של זו מלפני כמה שנים. ובנוגע לידידו הבא-בשנים, היושב בארץ רחוקה, על פי מכתב סגור ממנו, אשר בשום פנים אי-אפשר היה לה, למנחשת, לראות את הכתוב בו, או אפילו להבחין בעזרת חוש המישוש, אם נכתב ביד או במכונה. והתוצאות

10) מטעם זה הנני מיחס את הנסיגות האלה אל הפסיכומטריה, אם כי כלולים בהם גם היסודות של „קריאה“ ושל „ראיה בעיני-הרוח“.

מפליאות באמת: על פי התמונה, למשל, מצאה כי יש קשר בין הנערה המצולמה ובין הכסיה של המחבר (זאת היתה לו באמת מתנה מידה), את שמה (שם, אשר לא היה ידוע בדיוק אפילו לבעל-התמונה גופו, כי היה רגיל לקרוא לה בשם ה"מקובל" במשפחה, ובו נשמרה מהשם האמתי רק האות הראשונה), את גילה בהוזה, את מצב בריאותה, את סביבתה, את אופיה, את הרגליה, את גורל-חיה. לא בכל ממש, אך כמעט בכל ניחשה נכונה; וכן גם בנוגע לכותב-המכתב ולתוכן מכתבו, כמה וכמה דברים, אשר לא היו ידועים למחבר שלנו נתגלו לו מפי החחה, ואשרו אחר-כך על ידי ידידו נאמן-העדות, אשר אף הוא התענין בתופעות מיטאפסיכולוגיות (כפי שהטעימה בצדק המנחשת). היא אפילו ניבאה על תאונה במסלת-הברזל שתארע לבעל-המכתב, והדבר התרחש באמת, אם כי לא בצורה "גורלית", כפי שחזתה אותו.

המחבר מחליט, כי כל הגילויים המפליאים האלה אינם בשום פנים מסוג העברת-מחשבה (או טיליפאטיה), כי כמה וכמה דברים לא היו ידועים לו אותה שעה, ומה שידע לא היה במחשבתו בשעת-מעשה; ולא היה באותו מעמד איש אחר, אשר מחשבותיו על הנושא הנחקר יכלו "להתגלגל" לתוך מוחה של המנחשת. ולא עוד, אלא שהמחבר שלנו — אשר בין שאר פעולותיו החשובות בשדה המיטאפסיכולוגיה נמנה גם ייסוד "המעבדה הלאומית לחקירה פסיכית" בשנת 1925, והוא עד היום מזכיר-הכבוד של מוסד זה, וכמובן לא נמנע מהתענין בין השאר גם בבעית העברת-מחשבות מאיש אל רעהו — אומר במקום אחר של הספר הגדון: "לדאבוננו אין לנו וחדאות מדעית אפילו בנוגע לקיום הטילפאטיה, כעובדה שאין להרהר אחריה". ולכן הוא "מסביר" את ניחושיה המצוינים של י'אן לאפלאס בעזרת כשרונה חמיהוד לראיה-רחנית בלבד. אך כאיש מדע מחמיר הוא מוסיף: "צר לי שחכמת המיטאפסיכיקה לא הגיעה עוד לידי מדרגת התפתחות מספקת, עד שאוכל לתת לקורא ביאור אמתי לשני הנסיונות המבריקים, המעידים על כשרונה של מרת לאפלאס. באחד הימים — כך אני משער — יתגלו במקרה לאחד-החוקרים אותם חוקים מיוחדים, שהם נחוצים לשם חזרה בטוחה ומוצלחת על נסיונות ממין זה, בתנאים קבועים ומסוימים כל-צרכם. ועד אז שומה עלינו להסתפק בצבירת עובדות בלבד".

ואולם בין חכמי המיטאפסיכולוגיה יש גם כאלה (ולאו דוקא מבין השטחיים שבהם), אשר עובדות כשלעצמן — כמה שתהיינה מענינות ומגרות — אינן מרוות את צמאונם אפילו לשעה, והם מבקשים מיד פתרון עיוני לעובדות-חידות מהמין המתואר, ולו גם בצורת השערות גרידה. מהשערות אלו בקשר עם תופעות פסיכומטריות אזכיר פה רק שתיים.

האחת — שחוזרים עליה רבים מבעלי-המקצוע — היא בעת ובעונה אחת גם מיסטית משהו וגם חמרנית במקצת: לפיה מתבאר סוד הניחוש-על-פי-עצמים בעזרת ריתותים או זעזועים בלתי נתפסים בחושינו, הנאצלים בלי הפסק מכל אדם, והם מעוררים זעזועים מקבילים בעצמים שונים, הקרובים אליהם, הממשיכים את

תהליך ההודעויות החוזרות הזאת לזמן בלתי מוגבל. ובכוא פסיכיקן (אדם רגיש ביותר לגבי תהליכים מיטאפסיכיים) כמגע עם עצם רווי-השפעה ממין זה ומתרשם ממנו בחזקה, הרי הוא תופס את זעזועיו הטמירים כאילו בעזרתו של חוש מיוחד, חוש ששי¹¹⁾. ומגיע בדרך זו לידי הרגשת חוויותיו של המשפיע הראשון, ולפיכך גם לגילוי סודות נפשו. — ההשערה השניה הובעה בספר, אשר נושאו הראשי הוא טיליפאטיה (ועוד נשוב אליו, כשנדון בבעיה זו), אך הוקצה בו מקום גם לפסיכומטריה¹²⁾. המחבר, שהוא מהנדס-חימאי על פי השכלתו, התמכר על פי נטיה רוחנית חזקה למחקרים מיטאפסיכולוגיים, וקנה לו שם במקצוע זה כאיש מדע אחראי ומחמיר (אף ג. רישה, אשר סמכותו המדעית היא גדולה מאד — אם כי, כפי שראינו למעלה, מיהר קצת יותר מן הראוי לאשר את חזיון האינטוספלאסמה — סמך עליו את ידיו). והנה בקיצור נמרץ השקפתו על סוד הניחוש על פי עצמים, שיש לה אמנם דמיון-מה אל ההשקפה הקודמת, ואף על פי כן הריהי נשענת על תפיסה מופשטת ורוחנית יותר ואיננה מסתפקת ב„פשטנות“ יתירה: לפי תורתו של ווארקוליה נאצלים „מטענים פסיכיים“ מהאיש המתרשם אל העצמים הנכנסים אל מחוז תפיסתו. וההתרשמות נעשית על ידי כך הודית: האיש רואה, שומע ממשש עצם כל שהוא, ולרגל חוויה זו מתרחש שינוי-מה ברוחו, ואין הוא עוד בדיוק כשהיה קודם-לכן; אך כמקרה הזה יקרה גם העצם אשר פגע בו מטען פסיכי, המתאים לפעולתו של חוש מן החושים: העצם שנראה, נשמע או מושש השתנה אף הוא ונעשה אחר במקצת ממה שהיה תחלה; וכשם שישארו באדם עקבות הרשמים מהעצמים שגירו את חושיו, כן ישתמרו בעצמים אלה עקבות המטענים הפסיכיים השונים, ששפעו עליהם מרוחו של האדם המתרשם. ועל פי עקבות פסיכיים אלה, אשר הפסיכיקן המחונן מסוגל לתפסם תפיסה ישרה, תוכרנה רגשותיו, מחשבותיו, תקוותיו, חששיו וכו' של בעל החפץ הפסיכומטרי, כשחפץ זה ייבחן בעזרת חוש הראיה, השמיעה, המישוש וכו' . . .“.

נקל להוכיח על פי הדוגמאות שלמעלה, כי לא נמצא עוד פתרון משביע-רצון ומתקבל-על-הדעת לחזיונות הפיסיים, השייכים אל המיטאפסיכולוגיה. אך מכל הנאמר הוברר לנו גם כן, שאם אמנם כמה וכמה מהם אין להם ממש — הנה על כל פנים לא כולם הם בבחינת בדותה ואחיות-עיניים; ויש ביניהם מענינים מאד

11) Prof. George Richet: "Notre sixieme sense", 1928

12) R. Warcollier: "La telepathie". Recherches experimentales, 1921;

תרגום חבור זה (מקוצר) לאנגלית, בהוספת מאמרי המחבר, שנכתבו עד שנת 1928, יצא בעריכת אחד מחשובי הפסיכולוגים המדעיים באמריקה גארדנר מורפי; ועבודה זו בלבד מוסיפה לוית-חשיבות לספר. שם הספר באנגלית הוא: "Experimental Telepathy".

13) בין הספורים הקטנים של המשורר הבלגי הגדול גורג' רודיבאך, אשר רוח של מיסטיקות ענוגה מרחפת על רוב יצירותיו, יש יצירה זעירה אחת מיוחדת במינה, ושמה, אם אינני שוגה, „מראות“. מתוארים בה רגשות אדם, העובר על פני מראות שבעות-ימים, והוא חס כי עצורות בתוכן שרידי כל הבבואות של אנשים ותמונות-חיים, שהשתקפו בהן במשך ימי קיומן הממושך . . . ויש, כמדומני, צד שוה בין פרי דמיונו הפיוקי של המשורר ובין תורת הפסיכומטריה של החוקר המדעי שלפנינו,

ומפליאים באמת, שבגללם כדאי וכדאי להרחיב ולהעמיק את החקירה המדעית, עד אשר יתגלו ויתבררו סוף סוף החוקים הנעלמים המונחים ביסודם, ועל ידי כך אפשר שיופיעו אפקים חדשים בתורת-הנפש בכלל.

ועתה הבה נפנה אל אותם חזיונות מיטאפסיכולוגיים, אשר בהם תופסת הרוחניות מקום בראש, וגם הם שונים זה מזה במדרגת חשיבותם ובמדת קרבתם אל האמת.

(המשך יבוא)